Zicht op regionale capaciteit en arbeidsmarktvraagstukken huisartsenzorg

Hoe dragen we bij aan een toekomstbestendige huisartsenzorg? Een vraag die SSFH, Transvorm en Robuust ieder vanuit hun eigen perspectief bezighoudt. Tevens een vraag die pas beantwoord kan worden wanneer er een juist inzicht is in de veranderende zorgvraag van patiënten, de inzet van de verschillende professionals werkzaam in het huisartsenteam en de knelpunten die zich (gaan) voordoen in vraag en aanbod van deze professionals. Daarbij is ook van belang om zicht te krijgen op het aantal mensen dat opgeleid wordt voor de huisartsenzorg.

SSFH, Transvorm en Robuust besloten hun krachten te bundelen en hebben Nivel en Prismant de opdracht gegeven om in de zomer van 2018 uitvraag te doen bij huisartsenpraktijken, zorggroepen, huisartsenposten en het onderwijs. Het onderzoek werd uitgevoerd in een achttal pilotregio's: Zuidoost-Brabant, West-Brabant, Midden-Brabant, Noordoost-Brabant, Rotterdam Rijnmond, Groot Amsterdam, Zaanstreek-Waterland en Zeeland.

In deze rapportage leest u de uitkomsten van dit onderzoek. Het is bedoeld als startpunt om met de regionale stakeholders (gezondheidscentra, zorggroepen, huisartsenposten, LHV kring, ROS, regionale werkgeversorganisatie, zorggroepen, gemeenten, onderwijs, etc.) in gesprek te gaan over de regionale arbeidsmarkt huisartsenzorg en knelpunten op te lossen met een gezamenlijke aanpak. Zowel SSFH als Robuust zetten zich in voor het structureel beschikbaar hebben van data op regionaal niveau ter ondersteuning van deze gesprekken.

Toelichting op onderzoeksmethoden

Deze factsheet is grotendeels gebaseerd op een enquête uitgezet onder huisartsenpraktijken in de regio Midden-Brabant waarbij een respons van 31% is behaald. Deze respons is gewogen naar praktijkvorm (solo- duo- of groepspraktijk), zodat deze verhoudingen hetzelfde zijn als in de populatie. De praktijkenquêtes zijn door één persoon ingevuld. De antwoorden, vooral wat betreft ervaringen en inschattingen, zijn dus vanuit het perspectief van deze persoon. Hierdoor weerspiegelen ze mogelijk niet de opvattingen van iedereen binnen deze praktijken en instellingen.

Daarnaast is de factsheet gebaseerd op data verzameld onder de huisartsenpost in Midden-Brabant, het ROC Tilburg en Breederode Hogeschool. De prognoses zijn onder meer gebaseerd op zorggebruik cijfers van Vektis en de personeelsgegevens vanuit het pensioenfonds huisartsen en het pensioenfonds Zorg en Welzijn.

Voor een volledige beschrijving van de in dit onderzoek gebruikte methoden, zie de methodologische verantwoording www.nivel.nl/sites/default/files/bestanden/factsheetshuisartsenzorg.pdf

De vraag naar huisartsenzorg in Midden-Brabant

Voor een toekomstbestendige huisartsenzorg is het belangrijk om te weten hoe de vraag naar zorg zich zal gaan ontwikkelen. Dit wordt voor een groot deel bepaald door de bevolkingsontwikkeling. Het totaal aantal inwoners in Midden-Brabant tot 2023 zal groeien met 1,6% van 447.000 naar 454.000. De leeftijdscategorieën 0-24 en 45-64 jaar zullen kleiner worden, terwijl de groep 65-74 jaar zal groeien met 3,6% en de groep 75+ zelfs met ruim 23%. De gemiddelde kosten per inwoner aan huisartsenzorg (exclusief de kosten van het inschrijftarief) zijn hoger voor de oudere groepen: de groep 75+ kost per inwoner gemiddeld ruim vijf maal zoveel zorg als de groep tot 25 jaar.

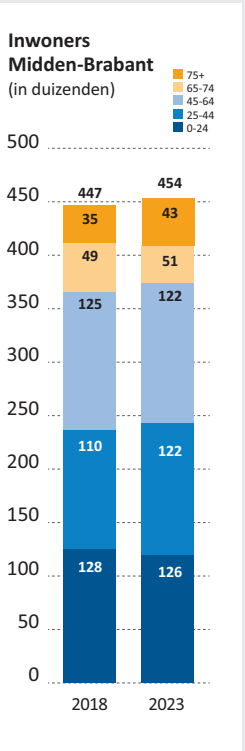

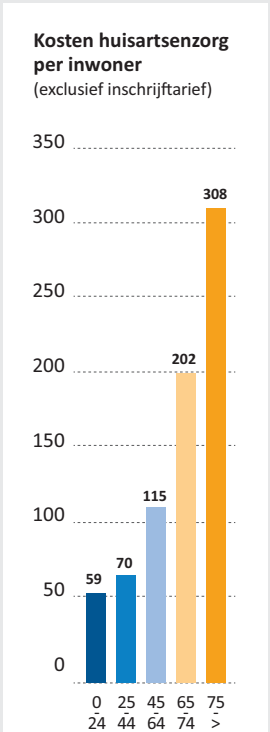

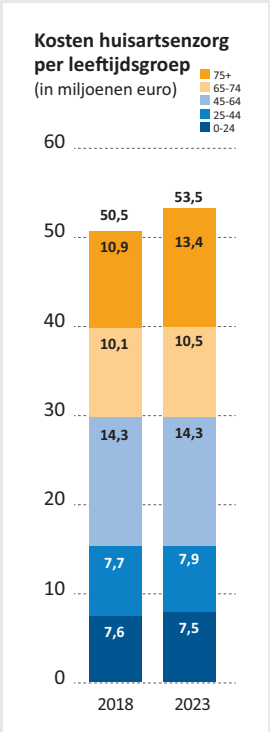

Bron: Vektis en Primos; bewerking Prismant

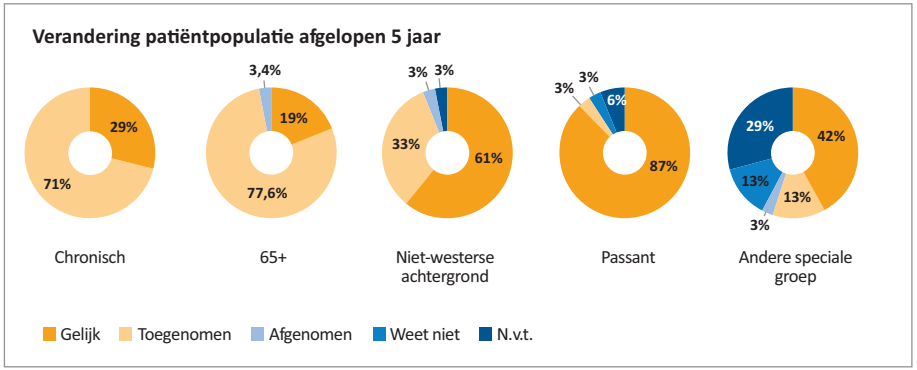

Bron: praktijkenquête

Op basis van de veranderende samenstelling van de populatie is de te verwachten stijging van het gebruik van huisartsenzorg, uitgedrukt in kosten (exclusief inschrijftarief) in de regio Midden-Brabant 5,9% (van €50,5 naar €53,5 mln). Deze stijging ligt veel hoger dan de groei van het aantal inwoners (1,6%). De samenstelling van de patiëntenpopulatie is voor de meeste praktijken de afgelopen 5 jaar flink veranderd, wat kan leiden tot een inhoudelijke verandering van de zorgvraag. Vooral het aantal chronisch patiënten is toegenomen, net als het aantal patiënten ouder dan 65 jaar. Bijna de helft van de praktijken geeft tevens aan met seizoenschommelingen te maken te hebben, 10% zelfs in sterke mate. Vaak wordt hierbij de griep genoemd.

Het aanbod van huisartsenzorg binnen huisartsenpraktijken in Midden-Brabant

Om inzicht te krijgen in het huidige aanbod aan huisartsenzorg is met de praktijkenquête inzicht verkregen in hoeveel mensen er in de huisartsenpraktijk werken, wat de functiemix is van huisartsenteams en wat de verdeling is in 'productie' in het huisartsenteam. De toekomstige ontwikkeling in de capaciteit van huisartsenzorg is bepaald aan de hand van instroom en uitstroom. Het aantal deelnemers aan opleidingen en het aantal stage- en opleidingsplaatsen bepaalt voornamelijk de instroom, de leeftijdsverdeling van verschillende beroepen binnen de huisartsenzorg is de belangrijkste voorspeller van de uitstroom.

Huidige capaciteit huisartsenpraktijken
De 122 huisartsenpraktijken in Midden-Brabant hebben gemiddeld genomen een patiëntenpopulatie van 3.495 patiënten. Per 1 fte huisarts komt dat neer op gemiddeld 1.929 patiënten. De zelfstandig gevestigde huisartsen in Midden-Brabant werken met hun collega's in loondienst en waarnemers meer dan 220 FTE (187 FTE door gevestigde huisartsen, 25 FTE door waarnemers en 9 FTE door HIDHA's). Zij worden binnen hun praktijken voornamelijk ondersteund door 265 FTE aan doktersassistenten en 111 FTE aan praktijkondersteuners. De capaciteit aan praktijkmanagers in de regio is met 9 FTE klein, net als de capaciteit van 7 FTE aan 'overige ondersteuners' (verpleegkundig specialisten, physician assistants en sociaal psychiatrisch verpleegkundigen).

In Midden-Brabant werken: de huisartsen gemiddeld 0,73 FTE, de POH's 0,47 FTE, de POH-GGZ 0,24 FTE en de dokters-assistenten 0,60 FTE.

Capaciteit huisartsenpraktijken Midden-Brabant (FTE)

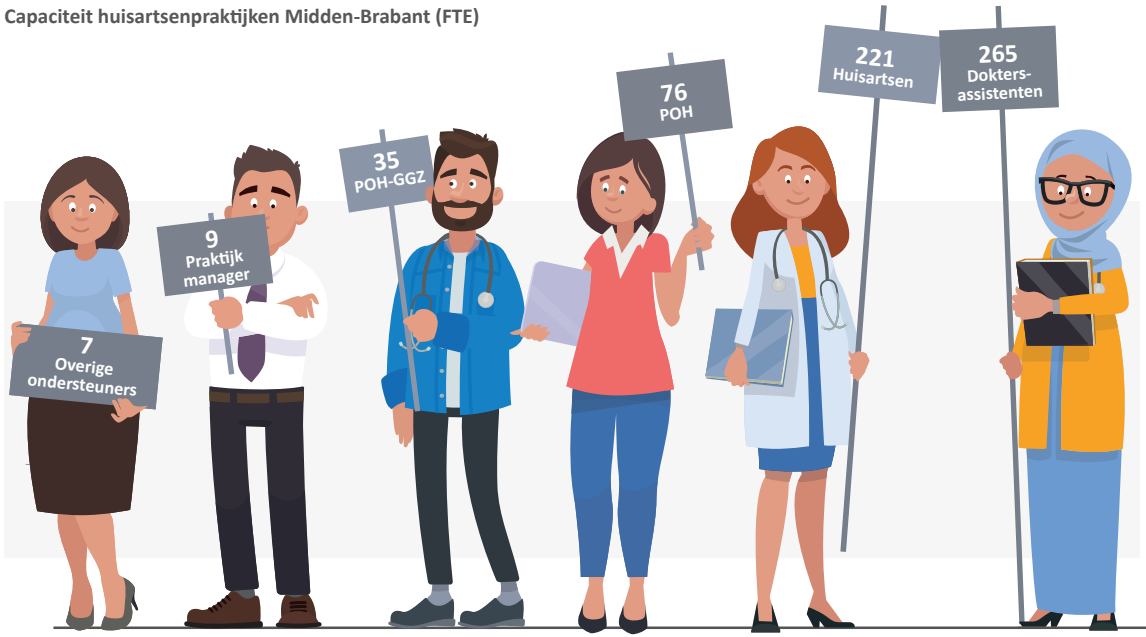

Bron: praktijkenquête

Van de 122 huisartsenpraktijken zijn er 54 solo-, 35 duo-, en 33 groepspraktijken. De samenstelling van het huisartsenteam (in FTE) verschilt naar type praktijk, maar niet veel. Doktersassistenten hebben het grootste aandeel in de capaciteit in alle type praktijken maar nog het meest in de groepspraktijken (45%). Voor de duo-praktijken valt op dat POH's relatief een groot aandeel hebben van 21%.

Gemiddelde verdeling capaciteit binnen huisartsenpraktijk

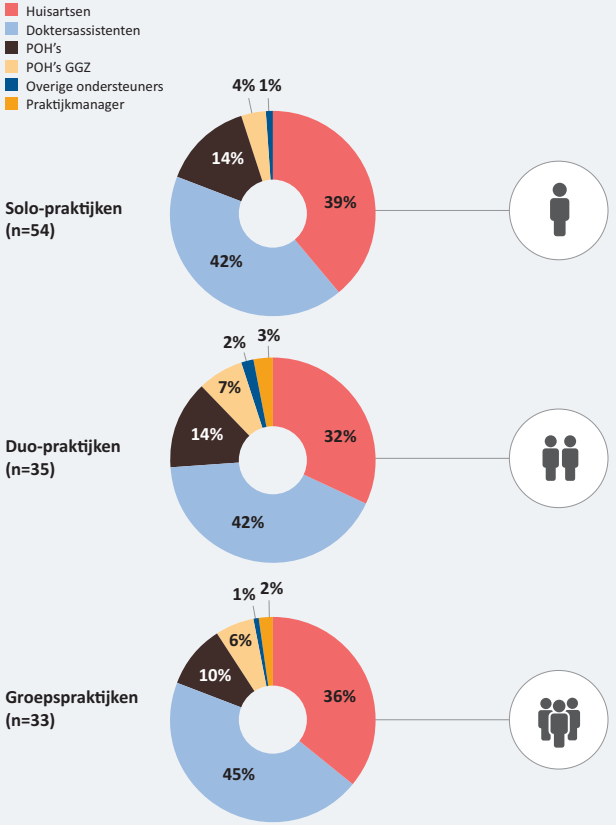

Bron: praktijkenquête

In de praktijkenquête is ook gevraagd hoe de 'productie' van de huisarts-praktijken verdeeld is naar functie.

Zoals verwacht wordt het grootste aandeel van de consulten uitgevoerd door de huisarts (68%), maar daarnaast nemen POH's samen 18% van de consulten voor hun rekening en dokters-assistenten 13%.

Opleidingen in de huisartsenzorg in Midden-Brabant

De toekomstige capaciteit aan huisartsenzorg in Midden-Brabant wordt voor een belangrijk deel bepaald door de instroom vanuit de opleidingen. Hierbij zijn stage- en opleidingsplaatsen van groot belang. Voor de doktersassistenten en praktijkondersteuners is deze uitgevraagd bij de opleidingsinstituten in de regio.

Doktersassistenten

De behoefte aan stageplaatsen neemt de laatste jaren toe als gevolg van een grotere instroom van leerlingen in zowel het bekostigd als het niet-bekostigd[1] onderwijs. Het onderwijs geeft aan steeds meer moeite te hebben om alle leerlingen een stageplaats in de huisartsenzorg of in het ziekenhuis aan te bieden. Wanneer stageplaatsen voor doktersassistenten vanuit de huisartsenzorg minder worden opengesteld aan onderwijsinstellingen ontstaat een tekort aan stageplaatsen en daarmee zal de instroom op de arbeidsmarkt van doktersassistenten geremd worden.

Onderwijsinstellingen in Midden-Brabant geven aan dat jaarlijks 143 stageplaatsen voor doktersassistenten in de huisartsenzorg nodig zijn. De vraag naar stageplaatsen voor de huisartsenzorg vanuit het onderwijs is de laatste jaren nagenoeg gelijk gebleven.

Aantallen doktersassistenten in opleiding

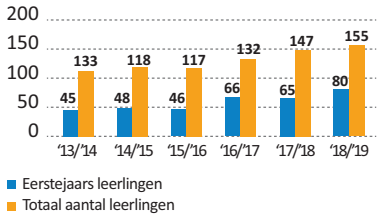

Benodigd aantal stageplaatsen doktersassistenten

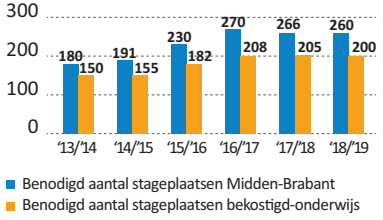

Benodigd aantal stageplaatsen doktersassistenten naar branche

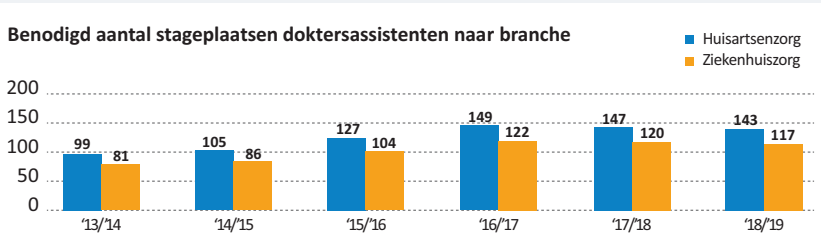

Bron: DUO, SBB en enquête onderwijsinstituten; bewerking Prismant

Landelijke ontwikkeling aantal studenten POH en POH-GGZ

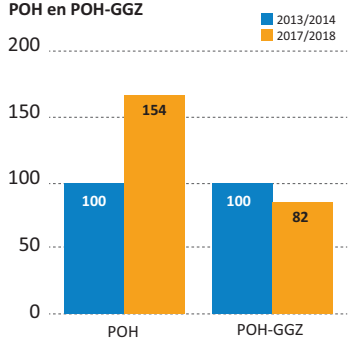

Praktijkondersteuners

Voor praktijkondersteuners is de stagesituatie afwijkend ten opzichte van de doktersassistenten. Wanneer een student geen stageplaats heeft, kan niet gestart worden met de opleiding. Hierdoor is het aantal studenten altijd gelijk aan het aantal stageplaatsen. De opleiding voor praktijkondersteuner (POH en POH-GGZ) wordt aangeboden via hogescholen en zijn niet aan een regio gebonden. Hierdoor is het niet mogelijk om een hogeschool één op één aan een regio te koppelen.

Landelijk gezien is wel inzichtelijk dat het aantal studenten voor de opleiding POH-GGZ fors is toegenomen tussen 2013 en 2017. Hier staat tegenover dat het aantal studenten voor POH is afgenomen tussen 2013 en 2017. De opleidingsinstituten geven aan dat de hoofdreden hiervoor is dat klassen vaker niet door kunnen gaan wegens gebrek aan stageplaatsen. Dit is een aandachtspunt voor toekomstige instroom van praktijkondersteuners in de huisartsenzorg.

(Index: 100 is schooljaar 2013/2014)
Bron: enquête onderwijsinstituten; bewerking Prismant

Stageplaatsen en stagiairs voor alle functies binnen de huisartsenpraktijken

De verhouding van het aantal stage- en opleidingsplaatsen naar functie komt redelijk overeen met de samenstelling van het huisartsenteam naar functie; voor doktersassistenten zijn de meeste plaatsen beschikbaar, daarna voor de co-assistenten en huisartsen in opleiding en de POH's. De huidige bezetting van de plaatsen door stagiairs is bij vrijwel alle functies veel lager dan het aantal beschikbare stage- en opleidingsplaatsen per jaar. Een gedeeltelijke verklaring hiervoor is dat de meeste stages korter zijn dan een jaar en het aantal stagiairs is opgegeven voor de peildatum van enquêtering. Het aantal huisartsen in opleiding ligt daarentegen redelijk in de buurt van het aantal beschikbare plaatsen, wat ook geldt voor de verpleegkundig specialisten en physician assistants.

Wat betreft doktersassistenten, is voor het leerjaar 2018/2019 een nagenoeg maximale benutting van de huidig beschikbare jaarlijkse capaciteit aan stageplaatsen in de huisartsenzorg nodig. Hiervoor zagen we dat er behoefte is aan 143 plaatsen per jaar, de praktijken bieden er gezamenlijk 146 aan.

Stageplaatsen naar functietype

Gemiddeld aantal plaatsen beschikbaar per jaar binnen huisartsenpraktijken

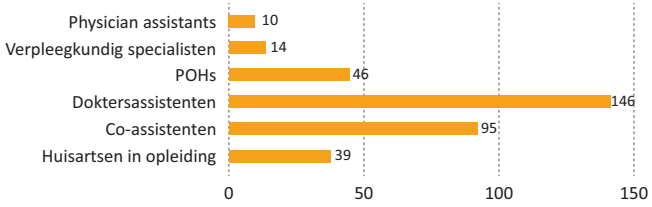

Stagairs naar functietype

Aantal in opleiding in de huisartsenpraktijken (peildatum mei-juni 2018)

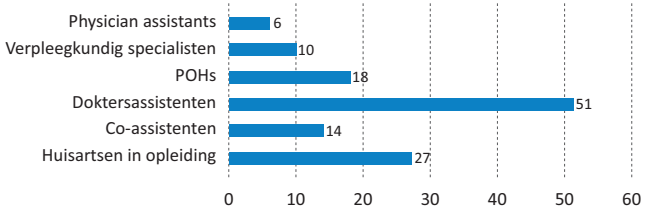

Bron: praktijkenquête

[1] Particulier onderwijs

Aansluiting tussen vraag en aanbod in Midden-Brabant

Prognoses ontwikkeling capaciteit

Om te bepalen waar de huisartsenzorg in de toekomst knelpunten kan verwachten binnen het huisartsenteam, moet de verwachte vraag naar personeel en het verwachte aanbod van personeel met elkaar vergeleken worden.

POH's en doktersassistenten

De vraagontwikkeling naar POH's en doktersassistenten in Midden-Brabant, uitgedrukt in FTE en gebaseerd op de demografische ontwikkelingen in de regio, ziet er als volgt uit:

Het benodigd aantal FTE POH en POH-GGZ zal de komende 5 jaar groeien met 8,4%, voor doktersassistenten met 5,8%.

De verwachte vraag naar POH's en doktersassistenten is vergeleken met het verwachte aanbod in 2023. Dit aanbod is berekend op basis van de huidige capaciteit, vermeerderd met de verwachte instroom aan gediplomeerden doktersassistenten en praktijkondersteuners in de regio én verminderd met de verwachte uitstroom door pensionering en baanwisseling. Zo ontstaat een prognose voor de aansluiting tussen vraag en aanbod, die we uitdrukken in personen.

Voor zowel doktersassistenten, POH's en POH's-GGZ zullen vraag en aanbod in Midden-Brabant in 2023 uit balans zijn. Vooral voor doktersassistenten volgt uit de prognoses een groot tekort. Om dit op te vangen zal een groot aantal doktersassistenten moeten worden aangetrokken en/of opgeleid.

Verwachte vraagontwikkeling van werkzame dokters-assistenten, POH en POH-GGZ 2018-2023 (FTE)

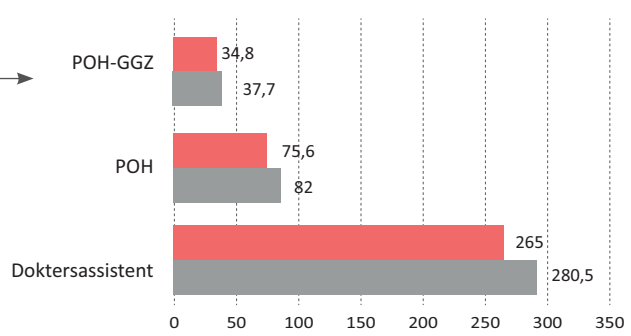

Balans vraag en aanbod in 2023, uitgedrukt in personen

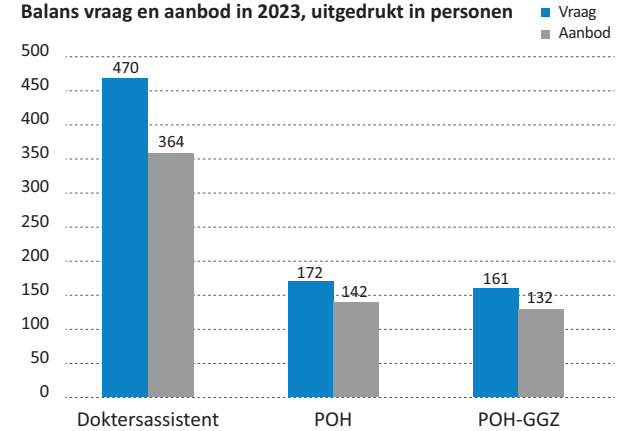

Bron: PFZW, AZW, praktijk enquête en enquête onderwijsinstituten; bewerking Prismant en Nivel

Huisartsen

Gegeven de opmerkingen die opgenomen zijn in de methodologische verantwoording kan voor Midden-Brabant met enige voorzichtigheid geschat worden wat de in- en uitstroom van huisartsen zal zijn over 5 en 10 jaar. Geschat wordt dat binnen 5 jaar 19% van de huisartsen zal uitstromen, binnen 10 jaar 32%. Dit wordt gecompenseerd door een geschatte instroom van bijna 10 huisartsen per jaar. Op basis hiervan zou de huidige huisartsen-capaciteit van 220 FTE toenemen tot 261 FTE over 5 jaar, en tot 299 FTE over 10 jaar. De stijging van de capaciteit van 18% in de komende 5 jaar, zou ruimschoots voldoende moeten zijn om de groei in de verwachte zorgvraag van 5,9% in dezelfde periode op te vangen.

Huidige en verwachte capaciteit aan huisartsen in Midden-Brabant in FTE (2018-2028)

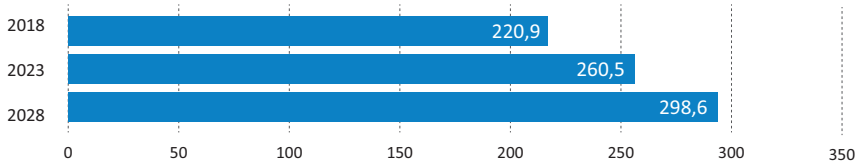

Bron: SPH; bewerking Prismant

Huidige ervaren capaciteitsproblemen

Naast ontwikkelingen in vraag naar en aanbod van huisartsenzorg is het belangrijk inzicht te hebben in de mate waarin nu capaciteitsproblemen ervaren worden. Dit betreft openstaande vacatures, verwachte tekorten, werkdruk en patiëntenstop.

Aantal praktijken met openstaande functies afgelopen 12 maanden

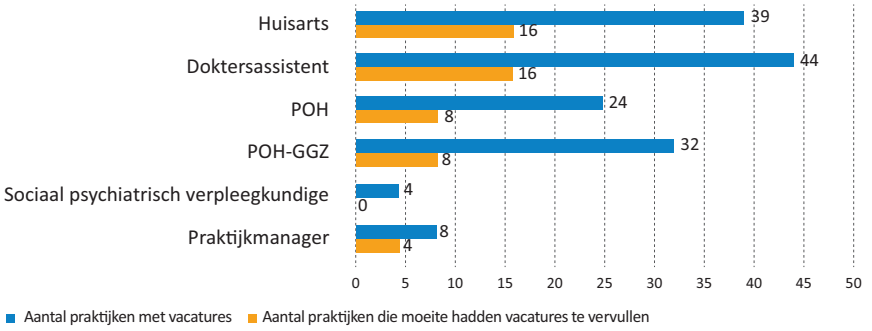

Bron: praktijkenquête

Hoewel er gezien de totale capaciteit in de regio relatief veel praktijken vacatures hadden, waren de meeste hiervan niet lastig te vervullen. De meeste moeite gaf het invullen van een vacature voor een huisarts (41%) en doktersassistent (36%). Ook de functie van praktijkmanager was in de helft van de gevallen lastig te vervullen, hoewel maar een klein aantal praktijken hiervoor een open vacature had. Naast vacatures in het afgelopen jaar hebben huisartsenpraktijken ook een beeld van tekorten die in het komend jaar gaan ontstaan binnen de praktijk door bijvoorbeeld pensionering of het toenemen van vraag naar een specifiek soort zorg. Voor de toekomst verwachten huisartsenpraktijken in Midden-Brabant met name een tekort aan huisartsen en doktersassistenten. Dit laatste is opvallend gezien de prognoses van vraag en aanbod die ook tekorten voorspellen voor POH's en POH's GGZ.

Verwachte ervaren tekorten

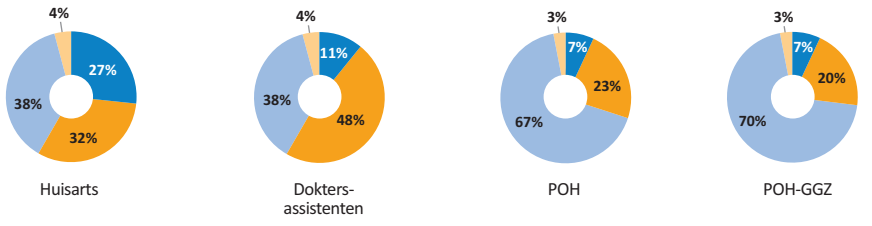

Bron: praktijkenquête

Werkdruk

De ervaren werkdruk is groot in de huisartsenpraktijken in Midden-Brabant. Met name huisartsen en doktersassistenten ervaren een hoge werkdruk. De helft (51%) van de praktijken heeft te maken met (bijna) dagelijks uitlopende spreekuren en bijna allen geven aan bij ziekte van één van de collega's meteen een groot probleem te hebben. Bij de meeste praktijken heeft in de afgelopen vijf jaar al één of meerdere keren een patiëntstop plaatsgevonden.

Werkdruk stellingen

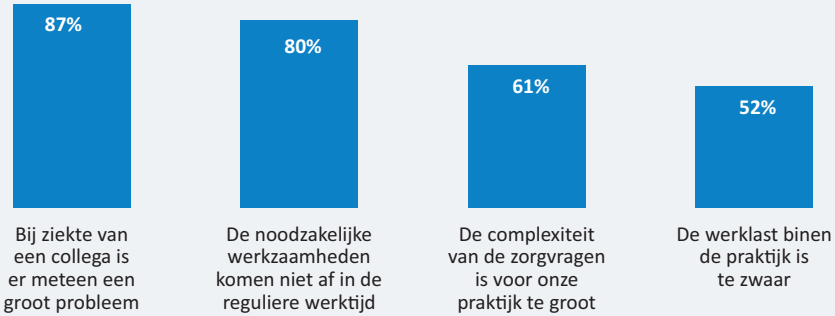

Patiëntstops

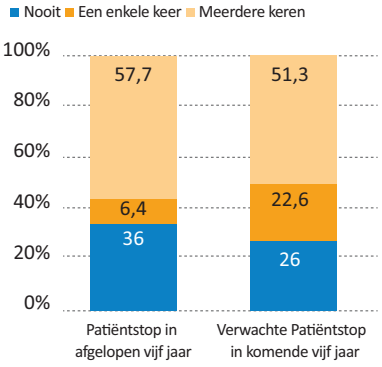

Werkdruk naar functie

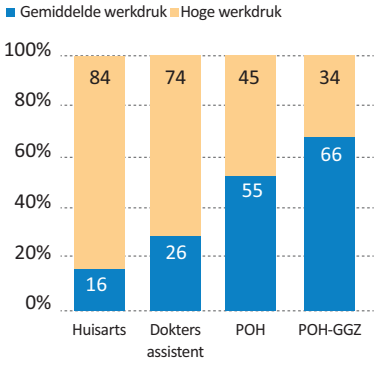

Bron: praktijkenquête

Oplossingsrichtingen

Een groot deel van de huisartsenpraktijken neemt al maatregelen om aan de toekomstige vraag te kunnen blijven voldoen. Er wordt vooral op het optimaliseren van de personeels-/functie mix en het in kaart brengen van het personeelsbestand ingezet. Toch zijn er ook veel maatregelen die door minder dan de helft van de huisartsenpraktijken worden genomen.

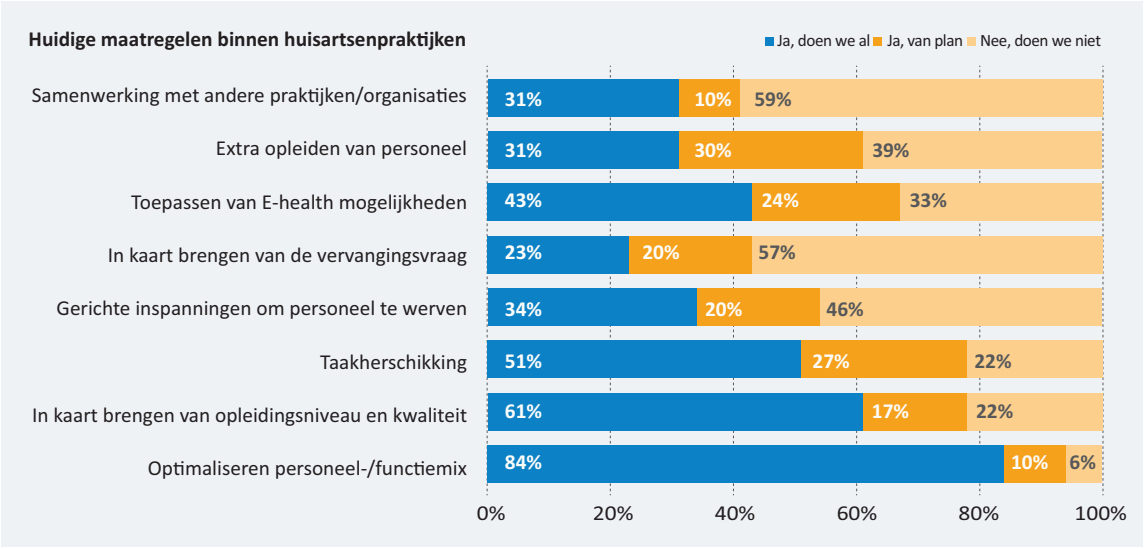

Bron: praktijkenquête

Huisartsenposten in beeld

- Uit de enquête onder de huisartsenpost in Midden-Brabant blijkt dat er 12,5 FTE aan triagisten werkzaam is. Dit is meer dan de helft van de totale capaciteit die werkzaam is binnen de huisartsenpost.
- Gemiddeld zijn er in de huisartsenpost in Midden-Brabant 5 opleidingsplaatsen voor triagisten, en 4 voor doktersassistenten.
- In het afgelopen jaar stonden functies open voor triagist, junior-triagist, verpleegkundig specialist en physician assistant.
- Met uitzondering van de functie junior- triagist waren deze lastig te vervullen.
- Gemiddeld doet men in de huisartsenpost in Midden-Brabant 91.136 declarabele verrichtingen per jaar. De verwachting is dat het totale aantal patiënten in de toekomst sterk zal toenemen.
- Genoemde redenen voor capaciteitsproblemen die in de huisartsenpost van Midden-Brabant sterk spelen zijn dat mensen met een niet acute zorgvraag naar de huisartsenpost komen en dat er een tekort is aan waarnemers om diensten over te nemen.

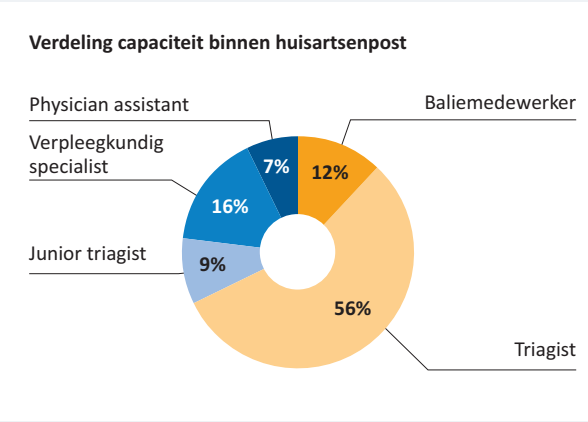

Bron: praktijkenquête

Conclusie

Met deze factsheet is de huidige omvang en samenstelling van de huisartsenzorg in Midden-Brabant in kaart gebracht en zijn diverse ontwikkelingen weergegeven.

Opvallend voor de regio Midden-Brabant is dat:

- Het aanbod aan stageplaatsen voor doktersassistenten net voldoende lijkt om aan de vraag vanuit de opleidingen te voldoen. Toch ervaren de opleidingen een tekort;
- Praktijken geven aan een tekort aan huisartsen en doktersassistenten te verwachten, dit wordt bevestigd door de prognoses, die daarnaast ook een tekort aan POH's laten zien;
- De ervaren werkdruk met name bij praktijken en dokters-assistenten hoog is;
- Het voorzieningenniveau onder druk staat; twee op de 3 praktijken konden in de afgelopen 5 jaar tijdelijk geen patiënten meer aannemen vanwege capaciteitsproblemen;
- Er door de praktijken gewerkt wordt aan verschillende oplossingen om aan de toekomstige vraag naar personeel te kunnen voldoen;
- Met de huidige gegevens onvoldoende inzicht bestaat of het aantal opleidingsplaatsen voor praktijken toereikend is om de stijging aan capaciteit op te vangen.

Gericht beleid lijkt nodig om huisartsen en de ondersteunende professionals te binden aan de regio om zo aan de toekomstige benodigde capaciteit te kunnen blijven voldoen. Een tekort aan waarnemers kan extra druk leggen op de huisartsenpost. Daarom is het belangrijk beleid in samenhang te ontwikkelen.

AAN DE SLAG!

De uitdagingen geven voldoende aanleiding om met elkaar in gesprek te gaan over welke maatregelen nodig zijn om de huisartsenzorg in Midden-Brabant toekomstbestendig te maken. Wat in ieder geval van belang is, is te werken aan strategische personeelsplanning, opleidingsbeleid en alternatieve manieren van organiseren om meer balans aan te brengen in vraag en aanbod van ondersteunend personeel. Dat kan op regionaal, lokaal en organisatieniveau.

Veel succes daarbij. Uw regionale werkgeversorganisatie, ROS en SSFH kunnen u verder helpen. M.vandenheuvel@transvorm.nl, r.overdiep@rosrobuust.nl, Info@ssfh.nl.

In opdracht van

transvorm voor werken in zorg en welzijn

Robuust

SSFH Stichting Sociaal Fonds Huisartsenzorg

Uitgevoerd door

NIVEL Kennis voor betere zorg

PRISMANT

Dit project is (mede) mogelijk gemaakt door de zorgverzekeraars CZ en VGZ namens alle zorgverzekeraars.

De gegevens mogen met bronvermelding worden gebruikt (Nivel en Prismant). Zicht op regionale capaciteit en arbeidsmarktvraagstukken huisartsenzorg. Huisartsenzorg in de arbeidsmarktregio Midden Brabant. Utrecht: NIVEL/Prismant, 2018)